

FRÅGA BARNET VAD DET BEHÖVER

– nyckeln för att uppnå kvalitet i åtgärder och beslut som rör barn och unga med funktionsnedsättning

En lägesrapport från Malmö mot Diskriminering
om barn och ungas upplevelser av bristande tillgänglighet

Malmö mot Diskriminering

Malmö mot Diskriminering är en antidiskrimineringsbyrå som försvarar varje människas rätt att inte bli diskriminerad. Vi gör diskrimineringslagen känd och tillgänglig för både ansvars- och rättighetsbärare.

Malmö mot Diskriminering är en fristående, ideell förening och vi finns till för 18 kommuner i södra, mellersta och nordöstra Skåne. Vi ger kostnadsfri juridisk rådgivning och stöd till enskilda som utsatts för diskriminering. I samverkan med arbetsplatser, skolor och myndigheter tar vi fram kunskap och praxis i jämlikhetsarbetet, inte sällan tillsammans med akademien.

En förordning om statligt stöd för verksamheter som förebygger och motverkar diskriminering (2002:989) styr vårt och andra antidiskrimineringsbyråers uppdrag. Vår verksamhet finansieras därmed genom ett statligt, årligt grundstöd till antidiskrimineringsbyråer. Utöver det har vi ett kommunalt verksamhetsstöd från Malmö stad, olika projektstöd samt inkomster från våra egna utbildningar och processledningssuppdrag.

Projektet Aktion som Metod

Ett projekt med stöd från Arvsfonden, juli 2019 – juni 2022.

Den här rapporten är framtagen i projektet Aktion som metod. Projektet tar utgångspunkt i enskilda fall av diskriminering mot barn och unga och utforskar olika metoder som kan leda till förändringar på såväl individuell som strukturell nivå. Med diskrimineringslagen och barnets perspektiv som ramverk, syftar projektet till att identifiera strukturell diskriminering och utveckla och testa metoder som har potential att bryta ned denna.

**ALLMÄNNA
ARVSFONDEN**

Vi som skrivit rapporten

Therese Svensson

Barnrättsjurist på Malmö mot Diskriminering med mångårig erfarenhet som beslutsfattare på myndighet och av att företräda barn inför domstol.

Sara Duarte

Projektledare på Malmö mot Diskriminering som i flera år arbetat med att utbilda och ta fram böcker om diskrimineringslagen för barn och unga.

Melinda Sjunnesson

Jurist och projektledare på Malmö mot Diskriminering som har erfarenhet av arbete med barn inom föreningslivet.

Jerk Elmén

Processledare i aktiva åtgärder och mötesfacilitator på Malmö mot Diskriminering. Han är bland annat folkhögskolelärare i grunden.

Ett särskilt tack till vår Aktionsgrupp som med sin expertis och egna erfarenheter gett oss värdefulla insikter och bidrag under vårt första projektår. Deltagare i Aktionsgruppen;

Henrik Larsson

Projektmedarbetare
Inkluderingslabbet

Josefine Svahn

Humanjurist som brinner för
funktionsrätt, Lunds universitet

Per Wickenberg

Professor emeritus,
Rättssociologiska institutionen,
Lunds universitet

Ulrika Burman

Specialpedagog, Malmö stad

Lena Svenaeus

Filosofie doktor och jurist, f.d. Jämo

Gustavo Nazar

Barnrättsstrateg, Malmö stad

Daniel Östlund

Universitetslektor i pedagogik
inriktning specialpedagogik,
Högskolan Kristianstad

Tack till alla barn och unga som i den här rapporten har delat med sig av sin situation och sina upplevelser. Ni bidrar till ökad tillgänglighet för fler barn och unga!

Malmö, 2020

Innehåll

1. Varför denna rapport?	6
2. Rättslig kontext	8
3. Lagstiftning och praxis	
• Diskrimineringslagen: bristande tillgänglighet – en ny form av diskriminering	10
• Praxis kring bristande tillgänglighet	13
• Diskrimineringslagen: aktiva åtgärder	15
• Barnkonventionen	16
• Funktionsrättskonventionen	17
4. Barnrättsperspektiv för att uppnå kvalitet i beslutsfattandet	19
5. Barns berättelser om diskriminering	22
• Gustav och Café Bakelsen	23
• Nora och traumat på förskolan	27
• Leo, friskolan och åtgärdsprogrammen	31
• Alma och den långa väntan på särskilt stöd	35
• Sonya och sveket från vuxenvärlden	39
6. Iakttagelser utifrån ett barnrättsperspektiv	42
7. Dialog som metod för att säkerställa ett barn- och funktionsrättsperspektiv	45
8. Avslutande kommentar	49
9. Källhänvisningar	50
10. Bilagor	
1. Malmö mot Diskriminerings rutin för beredning och dokumentation av barnärenden	51
2. Rädda Barnens exempel på barnkonsekvensanalys	56

1. Varför denna rapport?

Malmö mot Diskriminering har under tidsperioden 2017-2020 tagit emot 54 anmälningar om bristande tillgänglighet som drabbat barn. En överväldigande majoritet, 48 av 54 anmälningar, rör bristande stöd i skolan. Men det är också ärenden som handlar om bristande tillgänglighet till exempelvis caféer, vårdcentraler och andra fysiska platser som föreningar.

I ärendena framgår det tydligt att barnrättsperspektivet brister och att barn och unga med funktionsnedsättningar inte inkluderas när olika aktörer fattar beslut som påverkar dem, trots att besluten har en stor inverkan på barnens liv både direkt och indirekt. Beslutsfattarna vi möter är skolpersonal, tjänstemän i olika förvaltningar, politiker på lokal och regional nivå och privata aktörer.

Med den här rapporten är vårt huvudsakliga mål att förmedla upplevelser från några av de barn som blivit utsatta för bristande tillgänglighet, till lokala beslutsfattare i skånska kommuner. En del barn har velat och haft förmåga att själva berätta. Andra har deltagit genom barnfokuserade föräldrasamtal. Syftet är att visa på vikten av att ge barn och unga med funktionsnedsättning möjligheten att själva uttrycka sig kring sin situation och att bli lyssnade på. För att varje barn har rätt till sin egen röst och att känna sig hörd och inkluderad i alla beslut som rör dem. För att barn och unga med funktionsnedsättning ska få tillgång till samhället på lika villkor som andra. För att det är en mänsklig rättighet.

Malmö mot Diskriminering arbetar med diskrimineringslagen som utgångspunkt. Våra jurister har därutöver lång erfarenhet både av beslutsfattande utifrån ett barnrättsperspektiv inom domstol och myndigheter samt av att företräda barn inför dessa. Våra processledare har lång erfarenhet av att bedriva ett aktivt åtgärdsarbete för att förebygga diskriminering. I rapporten delar vi med oss av vår mångåriga samlade erfarenhet av att arbeta mot diskriminering med barns bästa i fokus. Viktig kunskap och erfarenheter har också kommit till oss från professionella och experter inom skola, kommun, akademi och civilsamhället.

Rapporten riktar sig till dig som fattar stora och små beslut i åtgärder och beslut som rör barn med funktionsnedsättningar, allt ifrån handläggning av ett enskilt ärende till ett övergripande budgetbeslut eller i sammansättningen av en funktionsrättsnämnd. Rapporten riktar sig också till dig som vill veta mer om diskrimineringsformen bristande tillgänglighet, barnkonventionen och funktionsrättskonventionen och hur de kan samspela i praktiken för att stärka barns rättigheter.

Vår erfarenhet är att en förutsättning för att funktionsrättskonventionen och diskrimineringslagen ska få genomslag i praktiken är att barnrättsperspektivet och barnets bästa är utgångspunkten i alla åtgärds- och beslutsprocesser som rör barn och unga med funktionsnedsättningar. Genom att visa hur barnrättsperspektivet kan integreras i beslutsfattandet, kan kvaliteten i det praktiska beslutsfattandet kring barn och unga med funktionsnedsättning öka. Samtidigt minskar risken för diskriminering i form av bristande tillgänglighet.

¹ Anmälningarna kommer dels från Malmö, men även från flera andra av de 18 kommuner som ingår i Malmö mot Diskriminerings upptagningsområde. Samtliga rör barn (d.v.s. personer under 18 år).

2. Rättslig kontext

Sedan 2009 gäller funktionsrättskonventionen² i Sverige. Det innebär att Sverige åtagit sig att se till att barn med funktionsnedsättning fullt ut ska åtnjuta alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn. I och med att funktionsrättskonventionen blev gällande påmindes även Sverige om de åtaganden i barnkonventionen³ som har gjorts i detta syfte.

Som en följd av ratificeringen av funktionsrättskonventionen infördes den 1 januari 2015 en ny form av diskriminering i diskrimineringslagen; bristande tillgänglighet. Syftet med bestämmelsen är att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att uppnå likvärdiga rättigheter och möjligheter i praktiken, inom alla samhällsområden. Målet med att införa bristande tillgänglighet som en ny diskrimineringsform var således att stärka skyddet för personer med funktionsnedsättningar och att arbeta främjande, för att dessa personer ska få så lika förutsättningar som möjligt som personer utan funktionsnedsättningar. Utgångspunkten är att tillgänglighet till samhället är en mänsklig rättighet.

Malmö mot Diskriminering är inte ensamma om att identifiera att Sverige dessvärre befinner sig långt ifrån denna målsättning. Ett centralt problem är att beslutsfattare inte inkluderar barn i beslutsprocessen genom att fråga vad barnen behöver eller lyssna på vad barnen själva har att säga om åtgärder och beslut som rör dem. Barnombudsmannen har i sin rapport *Respekt* konstaterat att barnperspektivet brister i funktionshinderpolitiken och att barn och unga med funktionsnedsättning alltför sällan får vara delaktiga i viktiga beslut som påverkar deras liv⁴. Besluten fattas istället ofta ovanför deras huvuden av olika personer, inom skola och omsorg men även i privatlivet.

I en proposition från regeringen har förslag lämnats till ett nytt nationellt mål för funktionshinderpolitiken, med funktionsrättskonventionen som utgångspunkt. I propositionen konstateras bland annat att det krävs att beslutsfattare och yrkesverksamma tar barnkonventionen på allvar för att barnets rättigheter ska få genomslag för varje barn, oavsett barnets

funktionsförmåga. Genom att ge barnkonventionen en stark ställning i Sverige bör förutsättningar skapas för att förbättra situationen för barn med funktionsnedsättning⁵.

Funktionsrätt Sverige har i en senare rapport, *Respekt för rättigheter*, konstaterat att det behövs strategier för att barn med funktionsnedsättningar systematiskt ska inkluderas och få komma till tals i frågor som rör dem och för att de ska ha tillgång till adekvat stöd utifrån sina behov med hänsyn till funktionsnedsättning, mognad och ålder. Vidare konstateras att samhällets aktörer också måste ha kunskap om relationen mellan funktionsrättskonventionen och barnkonventionen⁶.

Den 1 januari 2020 blev barnkonventionen lag i Sverige. Syftet med införandet är just att förstärka barnrättsperspektivet och att tydliggöra att barn är rättighetsbärare. Det innebär att all personal som arbetar inom staten, myndigheter, kommuner, regioner och i privat sektor, såsom friskolor, har en lagstadgad skyldighet att följa barnkonventionen i alla beslut och åtgärder som rör barn och unga. Utgångspunkten ska således vara barnets bästa och att barn inte får diskrimineras.

² FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

³ FN:s konvention om barnets rättigheter

⁴ *Respekt. Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd*, Barnombudsmannen 2016.

⁵ Prop. 2016/17:188 *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken*, s. 68 ff.

⁶ *Respekt för rättigheter – Rapport om hur Sverige lever upp till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2019*, s. 33 ff

3. Lagstiftning och praxis

Diskrimineringslagen: bristande tillgänglighet – en ny form av diskriminering

Att den som fattar beslut i ärenden kring barn och unga har kunskap om och kan tillämpa diskrimineringslagen och andra lagar inom det aktuella området är en första förutsättning för att motverka diskriminering i form av bristande tillgänglighet.

Som konstaterats tidigare infördes diskrimineringsformen bristande tillgänglighet den 1 januari 2015. Syftet med diskrimineringsförbudet är, som tidigare nämnts, att effektivt göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att uppnå likvärdiga rättigheter och möjligheter i praktiken på alla samhällsområden. Av kommentaren till diskrimineringslagen framgår att med detta syfte får det nya förbudet en främjandekaraktär. Det ställer krav på verksamheter att vidta skäliga tillgänglighetsåtgärder för personer med funktionsnedsättning så att människor får så lika förutsättningar som möjligt. Detta eftersom tillgänglighet är en mänsklig rättighet.⁷

Enligt 1 kap. 4 § p.3 diskrimineringslagen betyder bristande tillgänglighet:

att en person med en funktionsnedsättning missgynnas genom att sådana åtgärder för tillgänglighet inte har vidtagits för att den personen ska komma i en jämförbar situation med personer utan denna funktionsnedsättning som är skäliga utifrån krav på tillgänglighet i lag och annan författning, och med hänsyn till

- *de ekonomiska och praktiska förutsättningarna*
- *varaktigheten och omfattningen av förhållandet eller kontakten mellan verksamhetsutövaren och den enskilde, samt*
- *andra omständigheter av betydelse*

⁷ Fransson, Susanne och Stüber, Eberhard (2015) *Diskrimineringslagen - En kommentar*. s. 79 ff.

Bestämmelsen är komplex och innebär också en intresseavvägning. Nedan följer därför en förklaring.

Vem skyddas och vad innebär en funktionsnedsättning?

Alla som har en funktionsnedsättning skyddas av diskrimineringsformen bristande tillgänglighet, oavsett ålder. I denna rapport kommer vi dock utgå från barn med funktionsnedsättningar i alla våra förklaringar och exempel. Enligt 1 kap. 5 § 4 p. är diskrimineringslagens definition av funktionsnedsättning varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå.

Exempel på funktionsnedsättningar kan vara fysiska såsom cerebral pares eller ryggmärgsbråck, neuropsykiatriska såsom ADHD och autism och kognitiva såsom dyslexi.

Funktionsnedsättningen ska också vara varaktig. Det spelar ingen roll om det finns en diagnos eller inte. Graden eller arten av funktionsnedsättningen påverkar inte heller, alla nedsättningar omfattas. Exempelvis omfattas också en person som har en lindrig synnedsättning eller en som är pollenallergiker.

Det är enbart personer som har en funktionsnedsättning som omfattas av skyddet mot bristande tillgänglighet, vilket innebär att exempelvis föräldrar till barn som har en funktionsnedsättning inte omfattas.

Missgynnande

Missgynnandet innebär att ett barn med en funktionsnedsättning försätts i ett sämre läge, att en negativ effekt uppstår för barnet i form av till exempel förlust, obehag, att barnet hamnar i en sämre situation eller liknande på grund av att tillgänglighetsåtgärder inte har gjorts eller inte är tillräckliga. Syftet med diskrimineringsformen är att ett barn med funktionsnedsättning ska komma i en jämförbar situation som andra barn genom skäliga anpassningsåtgärder.

Vem är ansvarig för tillgängligheten och vilka krav kan ställas?

Den som ansvarar för verksamheten, det vill säga huvudmannen, är

ansvarig för att vidta åtgärder för tillgänglighet. Om verksamheten inte vidtar åtgärder eller om de inte är tillräckliga så kan verksamheten hållas ansvarig för bristande tillgänglighet. De åtgärder för tillgänglighet som verksamheten ska vidta ska vara skäliga. Bedömningen utgår från de lagar och regler om tillgänglighet som finns för den enskilda verksamheten, till exempel i skollagen, plan- och bygglagen eller i EU-förordningar. Bedömningen görs från fall till fall och ekonomiska och praktiska förutsättningar liksom andra omständigheter vägs in. Skyldigheten att vidta åtgärder börjar gälla när den som ansvarar för verksamheten får kännedom om att det finns ett behov av anpassning.⁸

Exempel på skälighetsåtgärder är fysisk anpassning av lokaler eller anpassning av den psykiska studiemiljön. Eftersom barn och unga har en varaktig och omfattande relation med sin skola på grund av skolplikten ställs högre krav på skolor att företa tillgänglighetsåtgärder. I andra verksamheter behövs bara enklare åtgärder, till exempel en löstagbar ramp i en caféverksamhet så att barn som använder till exempel rullstol kan få tillgång till caféet på samma villkor som andra barn.

Diskrimineringsersättning

Om verksamheten inte har vidtagit tillräckliga åtgärder kan de bli skyldiga att betala diskrimineringsersättning till det barn som har diskriminerats.

Krav på tillgänglighet i skolan

Enligt 2 kap. 5 § diskrimineringslagen får den som bedriver verksamhet som avses i skollagen eller annan utbildningsverksamhet (utbildningsanordnare) inte diskriminera något barn eller någon elev, student eller studerande som deltar i eller söker till verksamheten. Anställda och uppdragstagare i verksamheten ska likställas med utbildningsanordnaren när de handlar inom ramen för anställningen eller uppdraget. Det vill säga all skolpersonal är bunden att följa lagen.

⁸ Ibid s.79 ff.

1 kap. 8 § andra stycket skollagen hänvisar också till diskrimineringslagens bestämmelser och av 10 § framgår särskilt att:

- *i all utbildning och annan verksamhet enligt denna lag som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkt. Med barn avses varje människa under 18 år.*
- *Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas.*
- *Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne.*
- *Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.*

Praxis kring bristande tillgänglighet

Eftersom bestämmelsen om bristande tillgänglighet är relativt ny finns det ännu inte någon praxis från Högsta domstolen. Det föreligger därmed en rättsosäkerhet kring vad bristande tillgänglighet faktiskt innebär och vilka krav som kan ställas på olika verksamheter. Dock har flera mål kring bristande tillgänglighet i skolan överklagats till Högsta domstolen som nu ska ta ställning till om prövningstillstånd ska meddelas.

I mål nr FT 3884-19 har Hovrätten över Skåne och Blekinge i april 2020 fastställt tingsrättens dom utan någon ändring och konstaterat att det är diskriminering på grund av bristande tillgänglighet när åtgärder som krävts för att en elev, A, skulle kunna få det stöd i skolan som hen haft rätt till inte har vidtagits inom rimlig tid. Av domskälen framgår i huvudsak att skolan kände till elevens funktionsnedsättning, att utredningen om behov av särskilt stöd varit tämligen begränsad och okomplicerad och att det åtgärdsprogram som därefter upprättades inte var särskilt omfattande. När åtgärderna vidtogs hade A också varit elev på skolan i flera år. Därför ansåg hovrätten att eleven utsatts för diskriminering i form av bristande tillgänglighet och att A var berättigad till diskrimineringsersättning från Malmö stad. Domen överklagades av Malmö stad till Högsta domstolen som inte meddelade prövningstillstånd. Det innebär att det genom hovrättens dom är fastställt i praxis att skolor som inte lever upp till skollagens krav att inom rimlig tid ge elever extra anpassningar och särskilt stöd också

utsätter dessa elever för bristande tillgänglighet, en överträdelse som ger rätt till diskrimineringsersättning.

Det bör i detta hänseende nämnas att Malmö mot Diskriminering, som var ombud för eleven i denna rättsprocess, veckan efter hovrättens dom såg en markant ökning i antalet anmälningar från barn och unga gällande bristande tillgänglighet i skolan. Det visar på ett strukturellt behov av att implementera ett barnrättsperspektiv i verksamheter som har hand om barn och unga med funktionsnedsättningar, i syfte att förbättra kvaliteten på de åtgärder och beslut som fattas.

I en pågående rättsaktion, som drivs genom ombuden Stellan Gärde och Ola Linder i ett samarbete med Dyslexiförbundet, pågår också tre olika domstolsärenden där tre elever har stämt sina respektive skolkommuner. Eleverna har läs- och skrivsvårigheter och har stämt kommunerna för diskriminering i form av bristande tillgänglighet i samband med genomförandet av nationella prov i svenska i årskurs 3 och 6. Detta då de, på grund av Skolverkets riktlinjer, inte har fått använda sina ordinerade hjälpmedel som de har i undervisningen.

Svea Hovrätt och Hovrätten över Skåne och Blekinge har, liksom respektive tingsrätt, bedömt att någon diskriminering inte förelåg.⁹ Örebro tingsrätt konstaterade däremot att kommunen hade diskriminerat eleven och biföll ersättningsanspråket. Göta Hovrätt ändrade dock tingsrättens dom och bedömde att någon diskriminering inte förelåg.¹⁰ Samtliga tre hovrättsdomar har överklagats till Högsta domstolen som ännu inte har meddelat prövningstillstånd. Skadeståndsanspråk mot staten i ärendena har också getts in till Justitiekanslern som i beslut den 22 oktober 2019 konstaterade att diskriminering inte förelåg.

Det bör uppmärksammas att det varken av Justitiekanslerns beslut eller av domarna framgår att en prövning har gjorts utifrån ett barnrätts- och funktionsrättsperspektiv och det enskilda barnets bästa (se närmare om vikten av denna prövning i kapitel 4).

⁹ Svea hovrätt, FT 8377-19 och Hovrätten över Skåne och Blekinge, FT 3697-19

¹⁰ Göta hovrätt, FT 3960-19

Diskrimineringslagen: aktiva åtgärder

Aktiva åtgärder är en modell för skolors (och arbetsplatsers) främjande och förebyggande likabehandlingsarbete på organisationsnivå. Skolor är ålagda att tillämpa aktiva åtgärder genom diskrimineringslagens tredje kapitel. Påbudet utgår från insikten att det inte räcker att förbjuda diskriminering för att den ska upphöra; för det krävs också ett förebyggande och främjande arbete. Modellen är utformad som en kontinuerlig process där ledning, personal och studerande tillsammans undersöker, analyserar och åtgärdar de hinder och risker som identifieras – och tillsammans följer upp och utvärderar åtgärderna och processen som helhet. Intentionen är att åstadkomma en medvetandehöjning om diskrimineringsfrågorna på varje arbetsplats och hos varje utbildningsanordnare.¹¹

Det som undersöks är riktlinjer och rutiner, bemötande och underliggande attityder med mera. Samverkan är en central del i processen då alla berörda perspektiv och erfarenheter behöver synliggöras och mötas för att träffsäkra åtgärder ska kunna formuleras, genomföras och utvärderas. Samverkan är också central för att uppnå det organisatoriska lärande som lagen åsyftar.

I aktiva åtgärder anläggs alltså ett organisatoriskt och strukturellt perspektiv. Arbetet är inte reaktivt, utan främjande och framåtsyftande. Enskilda händelser ses som delar i ett större mönster. Händelserna analyseras för att få syn på generella hinder för lika rättigheter och möjligheter för elever, liksom risker för diskriminering. Detta ger möjligheter för lärande och utveckling på organisatorisk nivå – för att tillgodose alla elevers lika rätt till utbildning.

Aktiva åtgärder kan vara ett stöd också i handläggningen av enskilda fall av exempelvis bristande tillgänglighet. När tonvikten läggs på samverkan och på en främjande och framåtsyftande inriktning, kan konstruktiva samtal och samverkan mellan exempelvis vårdnadshavare, elev och skola underlättas. Till detta kommer utgångspunkten att strukturer på organisatorisk nivå kan behöva förändras för att varje elevs

¹¹ Prop. 2015/16:135, s. 36

rätt till utbildning ska kunna tillgodoses.

Inom ramen för projektet Aktion som metod utvecklar Malmö mot Diskriminering en metod för hur aktiva åtgärder på detta sätt kan användas som verktyg i gemensamma dialogmöten mellan vårdnadshavare, skola och antidiskrimineringsbyrå - eller annan liknande, extern organisation.

För mer information om aktiva åtgärder, se gärna Diskrimineringsombudsmannens digitala guide och Malmö mot Diskriminerings handbok *Att få plats som människa i en organisation – aktiva åtgärder i praktiken* (2020).

Barnkonventionen

I det praktiska beslutsfattandet är det inte tillräckligt att enbart ha kunskap om diskrimineringslagen och andra lagar kring tillgänglighet som styr det aktuella området. Det krävs också kunskap om barnkonventionen och funktionsrättskonventionen och att de tillämpas i praktiken i varje åtgärd och beslut som rör barn och unga med funktionsnedsättning, tillsammans med diskrimineringslagen och andra aktuella lagar, för att uppnå kvalitet i beslutsfattandet.

Barnkonvention är sedan den 1 januari 2020 svensk lag. Det innebär att den ska tillämpas i alla åtgärder och beslut som rör barn inom alla statliga, regionala och kommunala verksamheter. Den är också tillämplig i de verksamheter där staten har delegerat uppdrag, till exempel friskoleverksamhet. Därtill har ett flertal andra organisationer åtagit sig att bedriva sin verksamhet utifrån barnkonventionen. Barn definieras enligt konventionen som varje människa under 18 år.

Barnkonventionen innehåller fyra vägledande grundprinciper:

Artikel 2 - Att inget barn får diskrimineras

Artikel 3 - Att barnets bästa ska beaktas i första hand i alla beslut och åtgärder som rör barn

Artikel 6 - Att varje barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling

Artikel 12 - Att varje barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör dem. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till ålder och mognad.

Dessa grundprinciper ska genomsyra tolkningen av övriga artiklar i barnkonventionen och andra lagar och bestämmelser. Grundprinciperna ska således vara utgångspunkten i alla beslut och åtgärder som rör barn. Detta oavsett om det är ett mindre handläggningsbeslut, ett större myndighets- och domstolsbeslut som rör ett enskilt barn eller om det är ett nämndbeslut eller ett kommunalt budgetbeslut som påverkar barn som grupp.

För att kunna bedöma barnets bästa är det en förutsättning att barnet inkluderas, antingen själv eller genom sin förälder eller ett ombud, och att barnet ges möjlighet att framföra sina synpunkter. Åsikterna måste också tillmätas betydelse och bemötas för att barnet ska uppleva inkludering.

Funktionsrättskonventionen

Barn med olika funktionsnedsättningar är en extra utsatt grupp och i många sammanhang kan det vara särskilt svårt för dem att göra sina röster hörda. Funktionsrättskonventionen fungerar därför som ett komplement till barnkonventionen och förstärker rättigheterna för barn med funktionsnedsättningar.

Av artikel 5 funktionsrättskonventionen följer att all diskriminering på grund av funktionsnedsättning är förbjuden och att konventionsstaterna ska vidta skäligena anpassningsåtgärder för att främja jämlikhet.

Vidare framgår av artikel 7 att

1. Konventionsstaterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn.
2. I alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning ska barnets bästa komma i främsta rummet.
3. Konventionsstaterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på lika villkor som för andra barn, och att de för att utöva denna rättighet erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder.

Det framgår således tydligt av både barnkonventionen och funktionsrättskonventionen att barn med funktionsnedsättning ska vara delaktiga i alla beslutsfattande processer som rör dem. Det innebär också att de personer eller organisationer som företräder barnet ska få möjlighet att vara delaktiga. Att utgå ifrån barnets bästa och inkludera barnet eller dess företrädare är också en förutsättning för att uppnå kvalitet i beslutsfattandet.

4. Barnrättsperspektiv för att uppnå kvalitet i beslutsfattandet

All personal som arbetar inom statliga, regionala och kommunala verksamheter, domstolar och vissa privata aktörer såsom friskolor och vårdinrättningar är således skyldiga att, vid sidan av diskrimineringslagen och andra lagar, tillämpa barnkonventionen i alla beslut och åtgärder som rör barn och unga. För att minimera riskerna för diskriminering i form av bristande tillgänglighet är det således en förutsättning att utgå ifrån principen om barnets bästa när beslut fattas kring barn och unga med funktionsnedsättningar.

I prövningen av barnets bästa finns det flera perspektiv att ta hänsyn till; barnets perspektiv, barnperspektivet och barnrättsperspektivet.

Barnets perspektiv innebär barnets egna åsikter och synpunkter. Det är viktigt att den som fattar beslut kring barnets bästa ger barnet möjlighet att uttrycka dessa, antingen själv eller genom en företrädare. Varje barn är också en individ och därför måste varje enskilt barn få uttrycka sig och inkluderas utifrån sina individuella behov.

Barnperspektiv innebär vuxnas kunskap om barnets situation. Kunskap är dynamisk och förändras över tid. Det är därför viktigt att lyssna på barnets perspektiv och på så sätt inkludera barnet i beslutsprocessen samt tillgodogöra sig aktuell forskning och annan kunskap kring barn i bedömningen av barnets bästa.

Barnrättsperspektiv innebär att se barnet som en egen individ med rättigheter och att dessa säkerställs i alla beslut och åtgärder som rör barn.¹² I det praktiska beslutsfattandet innebär det att den som fattar beslut om barn, direkt eller indirekt, har en skyldighet att tillämpa bland annat barnkonventionens bestämmelser. För att kunna besluta vad som är det bästa för barnet måste barnet, eller en företrädare för barnet, inkluderas och få komma till tals och dess åsikt respekteras och bemötas.

¹² Prop. 2017/18:186 *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter*, s. 75.

Utifrån våra erfarenheter av beslutsfattande i praktiken är de viktigaste hållpunkterna för att uppnå kvalitet i åtgärder och beslut som rör barn följande;

- Intra ett barnrättsperspektiv och se barnet som en jämlik individ med rättigheter. Gå ifrån vuxenperspektivet.
- Utgå ifrån principen om barnets bästa i artikel 3 i barnkonventionen i den löpande verksamheten. Det innebär att i varje beslut och åtgärd som rör ett barn ska ställning tas till barnets bästa. Barnombudsmannen har tagit fram en metod, barnkonsekvensanalys, för att i verksamheter systematiskt synliggöra barnets bästa för att uppnå kvalitet i beslut som rör barn och unga. En barnkonsekvensanalys är en arbetsprocess för att komma fram till vad som är barnets bästa. En sådan analys ser olika ut beroende på vilken verksamhet man arbetar i.¹³ Utifrån våra erfarenheter är det viktigt att det finns rutiner för barnkonsekvensanalyser och att övervägandena dokumenteras. På så sätt blir överväganden kring vilka konsekvenser en åtgärd kan få för ett barn en del av det dagliga arbetssättet.¹⁴ Exempel på enklare barnkonsekvensanalyser är att ta ställning till barnets bästa inför möten i frågor kring tid, närvaro, upplägg, hur barnet ska komma till tals och särskilda behov. Som bilaga till rapporten finns ett exempel på en barnkonsekvensanalys som tagits fram av Rädda Barnen som kan användas inför ett mer komplext beslut.
- Utgå utifrån barnets perspektiv när ett mer formellt beslut ska fattas. Inkludera barnet genom att ge barnet möjlighet att uttrycka sina åsikter och behov, antingen själv, genom barnfokuserade föräldrasamtal eller genom ombud. Artikel 12 i barnkonventionen om barns rätt att bli hörd och inkluderad är en förutsättning för att arbeta utifrån barns bästa.
- Införliva också ett barnperspektiv i det formella beslutet. Vad säger till exempel aktuell forskning och kunskap kring barnets bästa inom aktuellt område? Vad som är barnets bästa är föränderligt och måste hela tiden anpassas till specifika sammanhang.
- Det är beslutsfattaren som slutligen är ansvarig för att avgöra vad som är barnets bästa genom att i beslutet utvärdera vilka konsekvenser ett beslut får för barnet. I beslutet ska barnets åsikter och behov synliggöras

och hänsyn ska tas till barnets åsikter utifrån ålder och mognad tillsammans med övrig kunskap som finns kring barnets bästa. I beslutet ska motiveras varför ett visst beslut är i enlighet med barnets bästa. Finns det till exempel risk för diskriminering?

- Om det finns intressekonflikter ska de synliggöras i beslutet. Barnets bästa ska enligt lag väga tyngst, "be a primary consideration" (artikel 3 barnkonventionen). Om en annan regel eller ett intresse väger över ska beslutsfattaren därför tydligt ta ställning och motivera varför detta intresse får väga över principen om barnets bästa. Beslutet att frånga barnets bästa ska också förklaras på ett begripligt sätt för barnet eller dess företrädare.
- Undersök om det finns möjlighet till kompensatoriska åtgärder om beslutet av någon anledning inte är i enlighet med barnets bästa.

Vår erfarenhet av att arbeta med barn och unga är att upplevelsen av att faktiskt ses som en individ med rättigheter och att komma till tals och bli lyssnad på i sig kan utgöra en stor del av upprättelseprocessen i diskrimineringsärenden. Det är därför viktigt att all yrkesverksam personal som fattar beslut ser och hör barnet och utgår ifrån barnets perspektiv. Att löpande göra barnkonsekvensanalyser i sin verksamhet och ändra fokus från ett vuxenperspektiv till ett barnperspektiv är en förutsättning för att uppnå kvalitet i det praktiska beslutsfattandet.

¹³ Barnombudsmannens faktablad om barnkonsekvensanalyser från www.barnombudsmannen.se

¹⁴ För information om hur barnkonventionen kan implementeras i en kommun se Lundin Karphammar, Marie (2019) *Implementering av barnkonventionen - med hjärta och hjärna*. Lund, Studentlitteratur AB.

5. Barns berättelser om diskriminering

Ett första steg i beslutsfattandet utifrån ett barnrättsperspektiv är som sagt att låta barnet komma till tals och att låta barnet berätta fritt kring sin situation, antingen själv eller genom ett så kallat barnfokuserat föräldrasamtal. Alla åtgärder och beslut kring ett barn måste börja med att få fram barnets perspektiv.

För att integrera ett barnrättsperspektiv i verksamheten följer Malmö mot Diskriminering en rutin att i varje enskilt barnärende utgå ifrån ett standardiserat dokument. I dokumentet finns information om hur ett samtal med barn kan föras och ett antal generella, öppna frågor för att integrera barnets perspektiv. I vår rutin ingår också att löpande göra barnkonsekvensanalyser för att utröna barnets bästa. Barnkonsekvensanalyser dokumenteras skriftligen i den praktiska ärendehandläggningen. De kan beröra allt från bestämmande av mötestider till mer komplicerade frågeställningar kring bristande stöd i skolan och hur det är bäst att gå tillväga för att arbeta främjande. Det är dock viktigt att komma ihåg att rutinen enbart fungerar som ett stöd och att frågorna och ärendehandläggningen måste anpassas till varje barns individuella behov utifrån principen om barnets bästa. Se bilaga 1, *Malmö mot Diskriminerings rutin för beredning och dokumentation av barnärenden*.

Nedan följer fem berättelser som alla utgår ifrån anmälningar om diskriminering som inkommit till Malmö mot Diskriminering. Samtliga ärenden handlar om bristande tillgänglighet. Informationen i berättelserna är anonymiserad och alla namn som används är fiktiva.

Berättelsen om Gustav, liksom berättelsen om Alma, är skrivna med utgångspunkt i våra anteckningar från dessa samtal och speglar Gustavs och Almas egna reflektioner och perspektiv.

I övriga tre berättelser har vi inte haft den möjligheten beroende på barnets unga ålder, barnets dåliga mående respektive omfattningen av barnets funktionsnedsättning. Dessa berättelser bygger därför på vår ärendedokumentation och på vårdnadshavares återberättande för oss om barnens upplevelser och reflektioner kring händelserna.

Gustav och Café Bakelsen

Fysisk tillgänglighet

”Café Bakelsen är stort, men oavsett om det är ett stort eller litet café ska det vara anpassat för alla” – Gustav

Det är en bra dag i januari, trots att det är grått och kallt. Tolvåriga Gustav ska nämligen se en bio med sin mamma och före bion ska de ta en fika på Café Bakelsen, för de har de godaste tårtorna och kakorna.

När de kommer fram till caféet ser de en skylt utanför som förbjuder barnvagnar, och de tänker att det nog blir bäst om de tar med sig fikan ändå, för finns det inte plats för barnvagnar finns det nog inte plats för rullstolar heller. Gustav har en sjukdom och har därför blivit opererad i båda höfterna. För att höfterna inte ska kollapsa är han tvungen att sitta i rullstol i ett år.

Nu vill Gustav kolla vilka godsaker som finns att välja bland. Hans mamma går in för att be personalen lägga ut en ramp, men hon möts av ett ”nej” och förklaringen att chefen har sagt att de inte får ta fram rampen.

”Du kan titta in genom fönstret!” säger personalen till Gustav. Men från fönstret kan han bara se disken från sidan och kan bara skymta en bråkdel av allt som finns.

Det slutar med att Gustav och hans mamma, besvikna och sura, går därifrån utan att köpa fika. Efteråt pratar de om vad som hänt. Gustav tycker det känns för jävligt att inte kunna komma in på ett café. Han undrar hur det hade gått om han hade varit själv och till exempel skulle ha köpt en tårta till sin mamma?

Senare på kvällen, efter bion, skriver Gustavs mamma ett Facebookinlägg på caféets hemsida om händelsen. I inlägget kommer det fram klagomål från flera gäster om att man inte kan ta in barnvagnar i lokalen. Hon blev sedan blockerad från caféets sida.

Någon ger rådet till Gustavs mamma att anmäla händelsen som

diskriminering så hon kontaktar Diskrimineringsombudsmannen, DO. DO rekommenderar i sin tur henne att ringa Malmö mot Diskriminering.

Samtal med Gustav

När vi på Malmö mot Diskriminering träffar Gustav och hans mamma vid ett anmälningsmöte, får vi veta att Gustav med en gång visste att detta var diskriminering. Det har han lärt sig sedan länge genom sin mamma som är med i Attention.¹⁵

”Café Bakelsen är stort men oavsett om det är ett stort eller litet café ska det vara anpassat för alla”, säger Gustav. Han tycker att han borde ha fått en ramp som fälldes ut direkt. Antingen en ramp som satt fast, en elektrisk ramp eller en som personalen kommer ut med. Han berättar att när han varit i Stockholm har det funkat direkt.

Gustav berättar att han tyckte det var bra att mamma var där som ett stöd. Om inte hon hade funnits där så hade han velat ha en jurist med, men också någon som han kunde prata med när han var ledsen och arg på grund av det som hänt.

Mot slutet av mötet undrar vi vad Gustav skulle vilja göra för att lösa det som hänt, och han svarar att han vill gå ut i tidningen och även gå till domstol. Han vill gärna bli intervjuad av en journalist, få upprättelse och se till att andra inte ska drabbas. Gustav vill att caféets ägare ska förstå att den har gjort fel.

Vi pratar tillsammans om varför rättegång inte alltid är den bästa vägen att gå och att vi på Malmö mot Diskriminering i första hand försöker nå en samförståndslösning där caféet anpassar sin verksamhet. Vi tar också upp att det i vissa fall går att förlikas och att då få kompensation på något sätt. Ett annat förslag är att vi skriver ett brev till Café Bakelsen först där vi påpekar att detta inte är okej och se hur de svarar på det. En helt annan strategi, för att uppmärksamma frågan på ett större plan,

¹⁵ Riksförbundet Attention är en förening som arbetar för att personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) ska bli bemötta med respekt och få det stöd som de behöver i skolan, på arbetsmarknaden och på fritiden.

vore till exempel att låta andra caféer visa sin tillgänglighet genom att bjuda rullstolsburna barn och vuxna på tårter en dag.

Gustav nappar på idén med andra caféer som bjuder på tårta. Vi planerar för detta, men när coronapandemin bryter ut får vi ändra våra planer. På frågan om de har något förslag på vad som hade underlättat för dem och andra i en liknande situation svarar Gustavs mamma att hon önskar att de fått någon form av rättighetsinformation, till exempel en broschyr eller bok, direkt när Gustav hamnade på sjukhus. Där borde det också stå att en kan kontakta DO eller en antidiskrimineringsbyrå om någon kränker rättigheterna. En mind-map kunde synliggöra vilka olika organisationer som rullstolsburna och personer med andra funktionsvariationer kan vända sig till om de har frågor och söker information om lagar och rättigheter. Informationen kunde delas ut i samband med att barnet får sin rullstol eller när ett barn får en NPF-diagnos.

Gustavs mamma informerar oss i efterhand om att Gustav gick med kryckor i ett par månader efter det att han suttit i rullstol i ett år. De vet fortfarande inte om Gustav behöver opereras igen och sitta i rullstol, eftersom hans sjukdom har skadat höften.

Ärendehandläggning

I varje steg av processen har Malmö mot Diskriminering stämt av med Gustav och hans mamma för att gemensamt bestämma nästa steg.

Först kontaktade vi caféet som svarade att de aldrig hade haft en ramp. Vi kontaktade sedan Tillgänglighetsgruppen som besökte caféet. I sin rapport bekräftade Tillgänglighetsgruppen Gustavs upplevelse. Personalen beklagade återigen att de inte kunde lägga ut en ramp och gav förklaringen att de inte får något tillstånd från kommunen att anlägga en.

Malmö mot Diskriminering anmälde hindret till kommunen som “enkelt avhjälpt” och fick sedan beskedet att ärendet skulle komma att avskrivas då caféet uppgett att de ska avhjälpa hindret. Gustav och Malmö mot Diskriminering har fortfarande flera månader senare inte fått besked från caféet om hindret är avhjälpt. Ett nästa steg blir därför att bestämma om vi ska ta anmälan vidare till domstol.

Då Gustav är intresserad av att gå till media har vi också kontaktat en reporter på en lokal tidning.

Nora och traumat på förskolan ***Pedagogisk tillgänglighet***

Nora är idag 6 år gammal, men hennes berättelse här tar sin början när hon var drygt två och skulle börja förskolan. Eftersom Nora har autism och ett stort behov av stöd, var hennes föräldrar noga med att ge mycket information till förskolan. De berättade att de använder sig av tecken som stöd för att prata med sitt barn, och att det enda sättet som Nora kan kommunicera på egen hand är med hjälp av bilder.

I samband med inskolningen får Nora och hennes föräldrar komma till förskolan tillsammans med psykolog, logoped, specialpedagog från habiliteringen samt flera av förskolans pedagoger. Habiliteringen förklarar Noras omfattande stödbehov och erbjuder kostnadsfri utbildning och handledning av förskolans personal för att Nora skulle kunna få rätt och anpassat stöd. Föräldrarna erbjuder också hjälp och praktiskt stöd till personalen under obegränsad tid.

Förutsättningarna verkade inledningsvis goda, men snart ska problemen börja visa sig. Efter två månader är Nora inskolad och hon lämnas över till personalen. Ingen skriftlig kartläggning av hennes behov av särskilt stöd görs. Det saknas lekmaterial som är anpassat för henne och det finns inget bildstöd. Personalen saknar helt kunskap och erfarenhet av diagnoserna. Nora slutar äta, visar tecken på stress, och slutar använda bildstödet även hemma. När föräldrarna kommer för att hämta Nora vid mellanmålet vandrar hon ensam varje gång, medan de andra barnen fikar med personalen.

Situationen eskalerar till slut i traumatiska händelser. Den ena föräldern berättar;

”En dag under maj 2017 så hämtar jag Nora lite efter mellanmålstiden och ser vårt barn gömma sig ensamt i ett hörn bland ca 22 andra barn och ser helt frånkopplad ut medan resten av barnen leker. Det är höga ljud och jag går fram till Nora. Hon hade helt inneslutit sig och stängt av p.g.a. de otroligt höga ljuden och märkte inte ens min närvaro på 10 minuter. Något som inte händer annars. Vi blir rädda och berättar för personalen att de

vet att hon inte klarar av höga ljud. ”Varför har hon lämnats än en gång ensam utan sysselsättning?” Vi får inte riktigt något svar på det.”

Efter den här händelsen vågar föräldrarna inte lämna Nora mer än 3–4 timmar om dagen på förskolan. Hon hade slutat äta, hade ingen pedagogisk plan eller strukturella aktiviteter och anpassningar saknades. Även det mest basala som kommunikation kunde inte göras på ett adekvat sätt.

Så här fortsätter det. Under de två år som hon går på förskolan får Nora i princip inget stöd eller någon pedagogisk anpassning. Undantaget är en period på ungefär ett halvår då Nora till slut får en resursperson som förstår och ser henne. Hon börjar utvecklas på nytt. Hon börjar äta på förskolan igen och kan vara där lite längre dagar. Resurspersonen sägs dock upp utan förvarning efter ett halvår och situationen eskalerar snabbt tillbaka till hur det var tidigare.

Föräldrarna larmar gång på gång om brister och om avsaknad av grundläggande stöd, men får till svar av förskolans ledning att de ”inte är en behandlande enhet” utan att de bedriver en pedagogisk verksamhet under ramar för förskolans läroplan.

”Vi blir självklart förvånade varje gång de tar upp det här påståendet. Vi berättar att vi skulle bli mer än tacksamma om endast 10% av förskolans läroplan tillämpades för vårt barn”, säger den ena föräldern.

Vid ett tillfälle när föräldrarna ska hämta Nora tuggar hon på en elsladd. En pedagog som sett att de kommit springer fram till Nora, sliter bort sladden ur handen och skäller på henne. Föräldrarna blir skakade men förskolan anser att de inte har gjort något fel.

En tid senare ringer förskolepersonalen till föräldrarna efter lunch. Nora är då okontaktbart och otröstligt. De hittar henne naken, vettskrämd och traumatiserad. Nora sjukskrivs och kan inte återvända till förskolan. Enligt förskolan har inget särskilt inträffat utan reaktionen har föranletts av att man befann sig på en annan avdelning på grund av renovering av Noras vanliga. Föräldrarna får ingen vidare förklaring. En psykolog bedömer att reaktionen utlösts av ett stort trauma.

Eftersom Nora är så ung och har lidit av ett psykiskt trauma har Malmö mot Diskriminering inte träffat Nora, utan kommit fram till att barnfokuserade samtal med vårdnadshavare har varit det bästa för Nora.

Vid första kontakten med Noras mamma stöttade vi henne i en anmälan till Skolinspektionen. Noras mamma fick sen beslut från Skolinspektionen där de uppgav att ord stod mot ord och att det inte gick att bevisa att Nora hade blivit utsatt för bristande stöd på förskolan. Skolinspektionen gjorde även en orosanmälan till Socialtjänsten angående Noras psykiska hälsa. Detta kändes som en bestraffning för föräldrarna eftersom de ansåg att förskolan hade varit orsaken till Noras trauma och dåliga mående under förskoletiden. Socialtjänsten konstaterade dock direkt att det inte fanns någon grund för anmälan.

Efter en juridisk utredning kunde vi konstatera att det hade varit väldigt svårt att bevisa att Nora hade blivit utsatt för diskriminering i lagens bemärkelse, det fanns inte tillräckligt med bevisning för att ta till rättsliga åtgärder. När det handlar om små barn så är det ofta fallet, delvis eftersom de själva ofta inte kan berätta vad som har hänt eller tala för sin sak. En annan orsak är att man inte har ett dokumentationskrav på det stöd som ges i förskolan. Diskrimineringslagstiftningen om bristande tillgänglighet ska korrespondera med annan lagstiftning och när det handlar om förskolan och bristande stöd är det skollagen som reglerar situationen. Till skillnad från i skolan finns det ingen bestämmelse om krav på dokumentation när det rör anpassningar för barn med funktionsnedsättning i förskolan. Detta leder till att det är svårt att avgöra vad som verkligen har hänt när ord står mot ord, vilket blev utfallet i Noras fall där det helt enkelt inte gick att bevisa att det fanns en brist på stöd eller bristande tillgänglighet enligt diskrimineringslagen.

Malmö mot Diskriminering har sedan 2018 återkommande möten med Malmö stads förskoleförvaltning. Detta är ett sätt för oss att berätta om vad vi ser händer i förskolorna i staden och skapa förståelse för hur utsatta barn med funktionsnedsättning kan vara. Vi ser positivt på det här samarbetet och vi hoppas kunna påverka för att öka kunskap och säkra att alla barn får det stöd de behöver – ända från förskoleåldern.

Nora har sedan traumat inte kommit tillbaka till den gamla förskolan utan bytt till en ny. På den nya förskolan har stödet fungerat bra och Nora har utvecklats positivt. Nya utmaningar kommer när Nora snart ska börja förskoleklass, och vårdnadshavarna hoppas på att den gamla situationen med bristande stöd inte ska upprepas.

Leo, friskolan och åtgärdsprogrammen *Pedagogisk tillgänglighet*

”Vad har Leo gjort idag?”

- Inte mycket, han har suttit med en plastbit i handen hela dagen”

Leo är 11 år och har sedan förskoleklassen gått i samma friskola. Idag går han i årskurs fyra. Men många dagar vill Leo inte gå till skolan alls.

Ibland kan Leo visa vad han vill och inte vill och vad han gillar och inte gillar, till exempel kan han säga vad han tycker om något särskilt. Händelseförlopp kan Leo inte återge eller kommentera. När Leos mamma frågar honom hur det är i skolan kan han inte uttrycka det.

Leo har autism, ADHD och DCD.¹⁶ Han genomgår en språkutredning då han troligen även har språkstörning. Leos mamma beskriver det som att han saknar en jag-uppfattning. Detta gör att man inte kan prata direkt med honom om hur han tycker det fungerar i skolan.

Vid flera tillfällen när Leos mamma kommit till skolan och pratat med personalen så har hon fått höra att allt har gått bra under dagen. Men när hon frågat vad Leo har gjort kan de till exempel säga; *”Inte mycket, han har suttit med en plastbit i handen hela dagen”*.

Ett intyg från psykolog visar att om Leo får rätt hjälpmedel och verktyg så har han kapaciteten att klara skolan. Det vill säga, han har den intellektuella förmågan att gå i ”vanlig” skola. Men hans mamma upplever att sonen i stort sett inte utvecklats i skolan sedan förskoleklassen.

Leo har ett åtgärdsprogram som uppfyller skollagens krav till stor del, men i praktiken får han knappast någon pedagogisk stimulans. I åtgärdsprogrammet framgår att Leo har en resursperson som följer

---

¹⁶ DCD står för Developmental Coordination Disorder och innebär att personen har motoriska svårigheter.

med honom under dagen, och ett eget lektionsupplägg. Programmets åtgärder är ofta generellt formulerade och icke tidsbestämda. Det är därför svårt att utläsa hur åtgärderna ska få Leo att arbeta mot eller nå kunskapsmålen. Åtgärderna blir dessutom svåra att utvärdera och samma åtgärder ligger kvar från åtgärdsprogram till åtgärdsprogram.

I den pedagogiska kartläggningen som skolan gjort konstateras krasst att Leo inte når kunskapsmålen i något ämne eftersom det inte går att veta vad han kan. Skolan kan alltså inte utifrån sin kartläggning belysa hur Leo ligger till i relation till kunskapsmålen eller hur det särskilda stödet ska göra så att han kan nå målen i framtiden.

Mamman vittnar också om att skolan inte vet vad Leo kan; *”Eftersom de inte kan veta om insatserna de har satt in fungerat – förändrar de inte heller åtgärdsprogrammen när dessa utvärderas.”*

Leo arbetar till största delen enskilt med en resursperson som saknar pedagogisk utbildning och uppdrag. Klassmentorn har inte tid att handleda resurspersonen och Leo utelämnas därmed till en person som inte har kunskap om hans diagnos eller pedagogiska behov. Enligt Leos mamma har klassmentorn bara 2,5 minuter till handledning per barn och dag.

I ett utlåtande från en skolpsykolog står det att *”Berörd personal bör få såväl kvalificerad handledning som fördjupad och adekvat utbildning kring aktuella diagnoser”* men när mamman framfört att Leos resursperson behöver få handledning av klassmentorn i hur undervisningen ska bedrivas uttrycker sig rektorn såhär:

”Det finns ingen möjlighet att ge det på en vanlig skola. Vi har ingen möjlighet att ge barnet enskild undervisning. Då får Leo byta skola. Jag kan inte gå med minus. Då går hela friskolan i konkurs.”

Leos mamma upplever också att skolan *”hotar”* med att det befintliga tilläggsbeloppet från kommunen kommer att dras in om skolan skulle ansöka om utökat ekonomiskt stöd.

Hittills har mamman därför inte velat anmäla till Skolinspektionen då

hon är rädd för att Leo kommer tvingas bort från skolan. Det finns heller inget förtroende för att en anmälan till Skolinspektionen skulle leda till förbättring.

Då den sociala situationen i skolan fungerar önskar dock mamman - och Leo - att han ska gå kvar i skolan. Mamman vill inget hellre än att Leo ska få en stimulerande skolgång. Hon vill *”bara”* att hennes barn ska få bibehålla motivationen, som sviktar, och att han ska få någon form av pedagogisk stimulans. Hon är rädd för att han ska bli hemmasittare.

Ärendehandläggningen

Malmö mot Diskriminering har inte träffat Leo under vår ärendehandläggning. Vår barnkonsekvensanalys har landat i att Leos bästa i detta fall har varit att ärendet utreds genom kontakten med hans mamma, som har kunnat agera språkrör.

Eftersom den sociala situationen på skolan är bra för Leo samt att ett skolbyte skulle innebära att tillgodogjorda kunskaper skulle kunna gå förlorade, kom vi till slutsatsen att det bästa vore om vi tillsammans med mamman och skolpersonal kunde föra en konstruktiv dialog. Därför anordnade vi tillsammans med mamman, skolans ledning och berörd personal ett möte där vi förde ett barnfokuserat samtal med barnets bästa som utgångspunkt. Detta visade sig vara en konstruktiv väg framåt. En tidigare infekterad och låst situation började så smått att visa öppningar och möjliga vägar framåt. Vid mötet erkände skolan att de har brustit i sina pedagogiska anpassningar för Leo. Det framkom också att kommunen aldrig beviljar hela de tilläggsbelopp som skolan söker för att bekosta särskilt stöd för Leo och andra elever. Detta gör att

skolan hela tiden upplever att de måste trola med knäna för att få sina begränsade resurser att räcka till.

Under samtalet kom vi fram till åtaganden som respektive part skulle uppfylla för att jobba vidare med Leos pedagogiska utveckling. Dessa åtaganden följde vi upp i ett uppföljande möte några månader efter det första mötet. Vid det andra mötet deltog även habiliteringen i kommunen som gav sin bild av Leos förmågor och behov av stöd. Förhoppningen med att hålla framåtsyftande dialoger med de inblandade parterna är att förbättra barnets skolsituation utan att det leder till en konflikt som slutar i en rättsprocess. Det bästa för barnet är oftast att en god relation och en öppen dialog mellan skola och hem påbörjas och upprätthålls. En förutsättning är att det finns goda intentioner och en vilja hos alla parter att samarbeta. Du kan läsa mer om hur vi på Malmö mot Diskriminering arbetar med att utveckla ett dialogbaserat arbetssätt för barnets bästa i kapitel 7.

Leo går idag kvar i skolan och Malmö mot Diskriminering har en fortsatt kontakt med mamman för att följa upp så att skolsituationen blir bättre. Förhoppningsvis kommer skolan och vårdnadshavare på egen hand att fortsätta kommunicera öppet om de förändringar och det stöd som Leo behöver för att få sin rätt till meningsfull skolgång tillgodosedd.

Alma och den långa väntan på särskilt stöd **Pedagogisk tillgänglighet**

”Om man märker i skolan att någon behöver hjälp ska man försöka sätta in hjälp så fort som möjligt och inte vänta. Då är det lättare att klara skolan, att komma in på gymnasiet och sen skaffa jobb.” – Alma

Det är hösttermin när Alma börjar i trean på en kommunal grundskola i Malmö. I slutet av vårterminen märker skolan att hon har svårt med läsningen och hon erbjuds ett visst specialpedagogiskt stöd. Det är också ungefär då som Alma får veta att hon har en funktionsnedsättning som innebär att hon har svårt med både koncentrationen och inlärningen.

Almas mamma informerar skolan om hennes diagnos i augusti 2014. Skolan börjar då göra en del extra anpassningar i undervisningen. I fyran får Alma individanpassad undervisning i matte och individanpassade läxor i engelska. Följande läsår får hon specialpedagogiskt stöd i svenska tre gånger i veckan, undervisning i matte och engelska i liten grupp och möjlighet att ta mikropaus under lektionstid. Men anpassningarna räcker inte. Alma hänger inte med. Hon känner sig utanför, blir trött, arg och frustrerad. Hon når inte kunskapsmålen.

Det är nu 2015 och Alma går i femman. Skolan startar en pedagogisk kartläggning av Alma under höstterminen. Månaderna går. När kartläggningen är klar utreder skolan Almas behov av särskilt stöd. Den utredningen blir färdig i mars 2016. Åtgärdsprogrammet sätts in först i april. Då kommer också ett beslut om anpassad studiegång för Alma.

Almas mamma som under denna tid är förtvivlad över att hennes dotter inte kan hänga med i skolan och därför ofta blir hemma, anmäler skolan till Skolinspektionen i början av januari 2016. I maj meddelar Skolinspektionen sitt beslut; skolan borde ha utrett Almas stödbehov mer skyndsamt efter kartläggningen som gjordes höstterminen 2015. Skolinspektionen meddelar också att åtgärdsprogrammet borde ha upprättats snabbare efter det att utredningen om särskilt stöd blev klar. Men eftersom utredningen hade genomförts och åtgärdsprogram upprättats (som kommunen förutsattes följa upp och utvärdera) tyckte

Skolinspektionen att bristerna kunde lämnas utan åtgärd.

Men Almas mamma nöjde sig inte med Skolinspektionens beslut. Av en vän får hon reda på att Malmö mot Diskriminering kan hjälpa.

Ärendehandläggning

Efter att ha träffat Alma och hennes mamma beslutar Malmö mot Diskriminering att utreda ärendet. Med stöd av 6 kap. 2 § diskrimineringslagen och medgivande från Almas mamma att föra hennes talan, ansökte vi om stämning mot Malmö stad.

I november 2019 vinner Malmö mot Diskriminering i tingsrätten, som konstaterar att det är bristande tillgänglighet när skolor inte sätter in särskilt stöd i tid. Malmö stad döms att betala skadestånd till Alma.

“Det känns HÄRLIGT att äntligen få rätt”, säger Almas mamma, som kämpat för sitt barns skolrättigheter i mer än fem år.

Malmö stad överklagade domen och i april 2020 fastställde hovrätten tingsrättens dom; hovrätten har alltså konstaterat att när skolor dröjer med stöd och åtgärdsprogram ska det klassas som diskriminering i form av bristande tillgänglighet.

Domen är viktig då det är första gången en överrätt prövar frågan om rätten till särskilt stöd utifrån diskrimineringslagen.

Malmö stad har återigen överklagat domen. Vi väntar nu på om Högsta domstolen ska ge prövningstillstånd.

När tingsrättsdomen kom gick Alma i nian. Domen förändrade inte hennes situation, då hon under sitt sista år i grundskolan inte nådde upp till kunskapsmålen. Men hennes skolsituation hade faktiskt förändrats till det bättre sedan hon fått en ny elevassistent i åttan.

Samtal med Alma och hennes mamma 2019

När vi träffar Alma är det september 2019. Vi frågar henne hur hon upplevde det som hon utsattes för i skolan. Hon förklarar att det var jobbigt och att hon hade blandade känslor och var arg ibland. Det mesta

har varit jobbigt i skolsituationen, hon har varit trött och inte orkat träffa vänner efter skolan. Almas mamma fyller i att Alma mest hade vänner utanför skolan, men att det har blivit bättre och att hon är mer social nu.

På frågan om de pratat om diskriminering i skolan svarar Alma att de pratade lite om det på en likabehandlingsdag i för ett tag sedan. De har också sagt att Barnkonventionen ska bli lag. Hon visste också lite själv om vad diskriminering var sedan innan. Mamma säger att det är Alma som har öppnat upp ögonen för henne om att alla är olika.

Vi frågar hur Alma upplevt mötena med Malmö mot Diskriminering och hur hon tyckte det var att vara i domstol. Hon svarar att hon tycker att det varit bra, det har varit okej att träffa många olika personer på MmD. Almas mamma fyller i att de fått jättebra information och att hon inte vetat vad de gjort om inte MmD funnits, kanske att de hade kontaktat DO.

När det gäller domstolen visste Alma lite om hur en rättegång fungerade sen tidigare, då hon hade sett det i filmer. Men det var skönt att ha sin mamma med sig.

Vi frågar Almas mamma hur hon gick tillväga när hon sökte hjälp och hon förklarar att de först kom i kontakt med Facebookgruppen Elevens rätt genom en annan förälder på skolan som är med i gruppen på grund av sin son. Gruppen har gett mycket stöd och är anledningen till att hon anmälde till Skolinspektionen, annars hade hon inte vetat var hon skulle vända sig.

Vi frågar om de har förslag på saker som skulle kunna göras som hade underlättat eller förändrat för dem eller för andra. Alma svarar att *”Om man märker i skolan att någon behöver hjälp ska man försöka sätta in hjälp så fort som möjligt och inte vänta. Då är det lättare att klara skolan, att komma in på gymnasiet och sen skaffa jobb.”*

Hon tillägger att elever borde ha mindre läxor efter skoldagens slut för att orka med. Sen berättar hon om Projekt Z (svtz) på Instagram. Hon skrev dit och fick ett inlägg publicerat om sin situation, om mobbing och om koncentrationssvårigheter. Efter det fick hon stöd av andra i samma situation, vilket kändes bra.

Almas mamma vill att politikerna ska få veta hur situationen ser ut för att kunna jobba för förändring.

I slutet av samtalet berättar Alma att hon har bestämt att hon ska läsa Barn och fritid och pedagogiskt arbete på gymnasiet.

Sonya och sveket från vuxenvärlden

Pedagogisk tillgänglighet

Sonya har inte haft det lätt i skolan, varken när det gäller undervisningen eller det sociala. Som de flesta andra barn skulle hon helst vara som alla andra och passa in. Istället har hon känt sig nedtryckt när hon inte har kunnat prestera som de andra eleverna. Idag är Sonya 13 och har börjat på en ny skola, men problemen finns kvar.

Sonya har autism typ 1 och för henne innebär det bland annat att hon är väldigt krävande och lätt får social ångest. Hon har också svårt med finmotoriken vilket till exempel gör att det tar lång tid för henne att skriva. Dessutom ställer hon höga krav på sig själv. För att det ska funka för Sonya i skolan måste därför de yttre kraven minska och hon behöver få verktyg för att kunna känna motivation i skolarbetet.

År 2013 började Sonya i förskoleklass. Hon gick sen på samma skola i fem år. Från och med årskurs ett fick hon extra anpassningar, men de har inte på långa vägar varit tillräckliga. Hon har känt sig understimulerad och har inte fått hjälp med att ta till sig utbildningen på ett sätt som passar henne. Sonyas mamma minns en gång på lågstadiet när hon såg att hennes dotter inte lyckades skriva. *”Jag frågade varför de inte gav henne en tjockare penna, men det hade de inte tänkt på”*, säger hon. Redan i ettan påtalade mamman för rektorn att hon misstänkte en diagnos som autism, men hon blev avfärdad eftersom Sonya då nådde kunskapsmålen. Sedan dess har mamman genom hela Sonyas skolgång efterlyst att hon behöver en resursperson.

I trean på ett matteprov hann hon inte göra uppgifterna, trots att hon kunde dem. Men hon fick ingen anpassning förutom hörselkåpor som hon inte ville ha eftersom det kändes pinsamt. I fyran fick Sonya erbjudandet att sitta med socialpedagogen men inga beslut meddelades till hennes mamma. Skolan gjorde tester i grundämnena och kunskapsmässigt låg hon bra till i svenskan och engelskan.

När Sonya gick i fyran togs ett beslut om att det skulle göras en utredning om särskilt stöd. Det dröjde dock nio månader tills utredningen var

genomförd och ett åtgärdsprogram upprättades.

Under åren på skolan har Sonya tappat tilliten till vuxenvärlden totalt. Hon blev också utsatt för kränkningar av andra elever och hade det tufft socialt. När hon anmälde kränkningarna kände hon att skolan skyllde på henne, som att det var hennes fel att hon blivit utsatt. Bristen på motivation tillsammans med känslan av att vara utanför och inte passa in trappades upp och ledde till slut till att Sonya var borta väldigt mycket från skolan.

Idag går Sonya på en annan skola, men situationen upprepar sig på nytt. Hon har mått otroligt dåligt och det har blivit många besök på BUP - och mycket hög frånvaro. Hennes frånvaro har ännu inte utretts.

Hemma spenderar hon mycket tid med sitt datorspelade och hon slåss. Sonyas mamma har sökt stöd hos BUP och habiliteringen, HAB. HAB har mamman träffat på egen hand en gång per termin, men hon upplever att de inte gör särskilt mycket. Skolan förstår inte att de måste bjuda in HAB så hon har själv fått medla mellan HAB och skolan. HAB har också uttryckt besvikelse över att det inte händer något från skolans håll.

Vad vill Sonya då? Hon vill börja skolan igen och få en resursperson som motiverar henne. Något annat hon vill är att få en dator istället för en chromebook som verktyg i skolarbetet. Hon har också önskat ett sabbatsår från skolan.

"Igår var det hemkunskap vilket Sonya älskar, men hon orkade inte", säger hennes mamma uppgivet.

Eftersom den nya skolan inte heller gör någonting har mamman beslutat att vabba och hålla henne hemma. Annars är risken att hon kommer må ännu sämre än hon redan gör. Sonya har uttryckt att *"hon inte har någon framtid"*.

De överväger skolbyte igen.

Ärendehandläggningen

Malmö mot Diskriminering har inte träffat Sonya under vår ärendehandläggning, eftersom hon har mått dåligt psykiskt. Vi har istället fört barnfokuserade föräldrasamtal med hennes mamma utifrån hennes behov.

Innan vi fick in ärendet till oss hade Sonyas mamma anmält den första skolan till Skolinspektionen. I sitt beslut riktar Skolinspektionen hård kritik bland annat mot åtgärdsprogrammet och hur skolan hanterat anmälningen om den kränkande behandlingen mot Sonya. Skolinspektionen menade att skolan, bland annat genom att inte utreda Sonyas höga frånvaro, misslyckats med att säkerställa hennes rätt till utbildning.

Det som Sonya har varit med om har stora likheter med det som Alma varit med om i berättelsen "Alma och den långa väntan på särskilt stöd". En skillnad är att i Sonyas fall underkände Skolinspektionen dessutom skolans kartläggning och utredning av särskilda behov. I övrigt är det stora felet, liksom i fallet med Alma, att utredningen har tagit för lång tid. Nio månader tog det för skolan att se till att ett åtgärdsprogram kom på plats, ett åtgärdsprogram som sedan helt underkändes av Skolinspektionen.

Ärendet har i samråd med Sonyas mamma överlämnats till en advokatbyrå. Vi hoppas och tror att domen i fallet med Alma kan vara en tillgång när advokatbyrån väljer att vidta eventuella rättsliga åtgärder gentemot skolans eller skolornas huvudmän i Sonyas fall.

6. Iakttagelser utifrån ett barnrättsperspektiv

I de anmälningar från barn och unga som Malmö mot Diskriminering har fått in kring bristande tillgänglighet är avsaknaden av barnets eget perspektiv och ett barnperspektiv, det vill säga kunskap om det enskilda barnets behov, påtagligt. Därmed bryter beslutsfattarna och verksamheterna också mot det lagstadgade kravet att meddela beslut utifrån barns bästa utifrån ett barnrättsperspektiv. Dessa brister innebär att barn och unga med funktionsnedsättningar till exempel inte får det stöd de behöver för att klara sin skolgång och diskrimineras därmed på grund av bristande tillgänglighet.

Det framgår tydligt av de berättelser som barn och unga har delat med sig av i den här rapporten att de inte inkluderas när olika aktörer fattar beslut som påverkar dem, trots att besluten har en stor inverkan på barnens liv både direkt och indirekt. Barn med funktionsnedsättningar och deras vårdnadshavare uttrycker också ofta vanmakt över att de inte blir lyssnade på. I många fall har barnet eller dess företrädare inte ens tillfrågats innan det till exempel har meddelats ett beslut kring ett åtgärdsprogram i skolan. När programmet utvärderas görs det inte heller tillsammans med barnen och deras vårdnadshavare. Detta är en direkt överträdelse av artikel 12 i barnkonventionen och artikel 7 i funktionsrättskonventionen som stipulerar att barn med funktionsnedsättning och deras företrädare ska vara delaktiga i alla beslutsfattande processer som rör dem. Eftersom barnen inte inkluderas kan beslutsfattaren inte heller anses uppfylla skyldigheten att utgå ifrån barns bästa enligt artikel 3 i barnkonventionen.

Det framgår också att de aktörer som finns kring barnet i många fall meddelar beslut utifrån andra hänsyn än barnets bästa, till exempel utifrån hänsyn till budget eller brist på barnperspektiv genom avsaknaden av kunskap kring vad som är barnets bästa. Av de handlingar och beslut som rör barnen framgår det inte heller vilka överväganden som har gjorts kring barnets bästa, eller ens om det har gjorts sådana överväganden, trots att det enligt lag ska vara utgångspunkten för alla beslut som rör barn och unga. Det finns inte heller någon dokumentation av att barnkonsekvensanalyser har gjorts.

Det uteblivna barnrättsperspektivet går också att härleda uppåt i beslutskedjan, det vill säga på en strukturell samhälls nivå. I de skånska kommuner där Malmö mot Diskriminering verkar har vi observerat avsaknad av barnrättsperspektiv, barns perspektiv och barnperspektiv i till exempel kommunala budgetbeslut och nämndsammansättningar, trots att besluten som tas får indirekta och direkta konsekvenser för barn med funktionsnedsättningar. Företrädare för Malmö stads tillgänglighets- och funktionsrättssamordnare har nyligen varit i kontakt med Malmö mot Diskriminering för att vi gemensamt ska kunna arbeta med frågor kring diskriminering på ett främjande sätt genom till exempel kunskapsutbyte, vilket vi ser som mycket positivt. Det är dock mycket arbete som återstår för att ett barnrättsperspektiv ska genomsyra de beslut som tas kring barn och unga med funktionsnedsättningar.

Våra observationer om avsaknad av barnrättsperspektiv och inkludering stämmer också väl överens med vad Barnombudsmannen konstaterat i sin senaste rapport från 2020 *Dom tror att dom vet bättre. Barnet som rättighetsbärare*. I rapporten har under hösten 2019 gjorts en attitydundersökning bland allmänheten utifrån barnkonventionens fyra grundprinciper, bland annat barnets rätt till delaktighet i alla åtgärder som rör barnet enligt artikel 12 i barnkonventionen. I rapporten beskrivs de rättigheter som följer direkt av lag. Elever som riskerar att inte nå kunskapskraven har rätt att få stöd från skolan och om extra anpassningar inte är tillräckligt kan elever beviljas särskilt stöd av rektor som dokumenteras i ett åtgärdsprogram enligt 3 kap. 9 § skollagen. Eleven och elevens vårdnadshavare ska enligt samma bestämmelse ges möjlighet att delta när ett åtgärdsprogram utarbetas.

Enligt skollagens 1 kap. 10 § ska barnets inställning också så långt det är möjligt klarläggas och barnet ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör hen och åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Respondenterna i Barnombudsmannens undersökning anser trots detta att det inte är självklart att barnet självt ska få komma till tals när frågan om särskilt stöd i skolan avgörs och bara en fjärdedel anger det som mycket viktigt. Bland kvinnor är andelen något högre än bland män. När det gäller beslut som berör barnet indirekt eller beslut som kan sägas

ligga längre ifrån barnet hörs barnet i många fall inte alls.

Mot denna bakgrund är det således av största vikt att ett barnrättsperspektiv faktiskt implementeras på ett strukturellt plan och tillämpas i praktiken i verksamheter som arbetar med beslut och åtgärder som rör barn med funktionsnedsättningar. Det krävs också en attitydförändring kring inkludering av barn med funktionsnedsättningar i beslut och åtgärder som rör dem och att beslutsfattarna faktiskt följer de skyldigheter som framgår av lag.

7. Dialog som metod för att säkerställa ett barn- och funktionsrättsperspektiv

Inom projektet Aktion som metod har vi identifierat en nyckel i arbetet med att säkerställa ett barn- och funktionsrättsperspektiv i skolan. Nämligen - att underlätta samverkan och dialog mellan vårdnadshavare, barnet självt, skola och eventuellt andra berörda instanser – på det sätt som är bäst för barnet.

Dialogmöten med främjande inriktning

Inom ramen för projektet utvecklar vi därför en metod för dialog mellan skola och vårdnadshavare där Malmö mot Diskriminering finns med i egenskap av både mötesfacilitatorer och juridisk expertis. Arbetssättet syftar till att integrera barnrättsperspektivet och barnets bästa med diskrimineringslagen, barnkonventionen, funktionsrättskonventionen och skollagen. Målet är att utifrån dessa perspektiv och krav skapa en gemensam grund för framtidsytande samtal med skolan och de berörda parterna. Det är av stor vikt att barnets behov får vara vägledande för dialogen, och att flera aktörer som finns kring barnet inkluderas. En annan viktig del är att relationen mellan vårdnadshavare och skolan förstärks genom att en konstruktiv och öppen dialog upprättas och vårdas.

Arbetssättet är framtaget utifrån en så kallad samordnad individuell plan (SIP) som förebild. Inom projektet har vi prövat metoden i ett ärende som rör bristande pedagogisk tillgänglighet på en skola.¹⁷ Arbetssättet kommer att beskrivas i en kommande rapport, när det är mer utvecklat och utvärderat.

I det följande sammanfattar vi aspekter och frågor kring tre centrala delar i sådan dialog: åtgärdsprogram, resursperson och kunskapsmål. Underlaget utgår från skolans regelverk. Till sist ger vi lite lästips i ämnet.

¹⁷ Läs om ärendet i berättelsen Leo, friskolan och åtgärdsprogrammen på s. 31

Åtgärdsprogram (ÅP)

Några kriterier för kvalitetsbedömning:

- Överlag ska ett ÅP vara konkret formulerat. Allt som står ska vara problem- och resultatriktat.
- En behovsbeskrivning ska beskriva behov på detaljnivå, inte vara en bakgrundsbeskrivning av elevens situation på skolan eller dess svårigheter.
- Åtgärder ska vara konkreta och specificerade till ämnen, en formulering som ”bildstöd i alla ämnen” är inte tillräckligt konkret.
- Åtgärder ska vara utformade efter en problemformulering och en analys.
- Alla åtgärder som står med ska vara möjliga att utvärdera och överklaga – de måste därför vara specifika och tidsbegränsade.
- Om eleven har en resursperson ska detta alltid stå med som en åtgärd.
- Extra anpassningar och särskilt stöd måste användas korrekt; bara särskilt stöd ska finnas med i ett ÅP. Skolan rekommenderas att skriftligt formulera extra anpassningar i t.ex. en individuell utvecklingsplan, men det finns inget krav på skriftlighet. Se Skolverkets allmänna råd och prop. 2013/14:160.

Resursperson

- Hur många timmar per dag arbetar resursen med eleven?
- Delar eleven resursen med någon annan elev?
- Var sker undervisningen, i klassrummet eller i separat rum? Hur mycket tid spenderar eleven i klassrummet?
- Vem tar fram det pedagogiska materialet till eleven?

Syfte 1 med frågorna är att utröna om eleven har fått sitt behov av resurs tillgodosett (om behovet är formulerat så att eleven behöver resurs hela tiden ska det inte vara så att den delar resursen med någon annan).

Syfte 2 är att utröna om rätten till utbildning är tillgodosett. Elever har rätt till utbildning från en lärare med pedagogisk kompetens. Om resursen inte har sådan utbildning men ändå undervisar barnet enskilt och tar fram material har barnet inte fått den rättigheten uppfyllt.

Kunskapsmål

- Läroplanen är en juridiskt bindande förordning för alla skolor som styr alla kunskapsmål.
- Skolan måste uttömma alla möjligheter att nå läroplanen.
- Åtgärder i ÅP ska korrespondera med läroplanen, jämför åtgärder med läroplan för att se om de är lämpliga.

Om en elev inte når kunskapsmålen, gå till källan, det vill säga läroplanen, och titta på hur skolan har tolkat ett kunskapsmål. Kan det eventuellt tolkas på ett annat sätt?

Till exempel: eleven når inte målen i slöjd för den kan inte klippa med en sax. Men måste barnet kunna klippa med sax enligt läroplanen?

Från läroplanen i slöjd i åk. 4-6: [barnet ska kunna hantera] *Handverktyg, redskap och maskiner, hur de benämns och hur de används på ett säkert och ändamålsenligt sätt.*

→ Det står inget om sax specifikt, vilket betyder att andra verktyg kan användas, alternativt att anpassningar görs så att barnet lär sig klippa med sax.

Om det är omöjligt att nå ett mål enligt läroplanen kan undantagsregeln i 10:21 skollagen användas.

Till exempel: eleven uppfyller en stor del av målen men på grund av långvarig funktionsnedsättning kommer den aldrig kunna uppnå en del av målen. I ett sådant läge kan den delen av målen bortses ifrån, och eleven kan bli godkänd i ämnet.

Användning:

- Används endast vid betygssättning.
- Läraren beslutar om användning av regeln.
- Regeln ska användas mycket restriktivt, i första hand ska anpassningar göras så att eleverna uppnår alla mål.

Lästips:

- Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram
- Prop. 2013/14:160, Tid för undervisning – lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram
- Reviderad läroplan för grundskolan (Lgr 11)
- Skolverkets rekommendation och video om undantagsbestämmelsen i skolL 10:21 - <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/undantagsbestammelsen-vid-betygssattning>

Lästips till skolpersonal:

- KIND – neurodevelopmental disorders at Karolinska Institutet, <https://ki.se/kind/avhandlingar-vetenskapliga-artiklar-rapporter-och-bocker>
- Skolverkets nätutbildningar
- Specialpedagogiska skolmyndighetens (SPMS:s) nätutbildningar

8. Avslutande kommentar

Malmö mot Diskriminering har genom den här rapporten haft som syfte att ge de barn och unga som anmält diskriminering till oss på grund av bristande tillgänglighet möjlighet att få komma till tals i sina egna ärenden. På så sätt har de också fått möjlighet att delta och inkluderas i arbetet för att barnets perspektiv och barnrättsperspektivet ska bli utgångspunkt i alla åtgärder och beslut som rör barn med funktionsnedsättning.

Genom att dela med sig av vår samlade kunskap och våra erfarenheter kring tillämpningen av barnkonventionen, funktionsrättskonventionen och diskrimineringslagen har vi också velat bidra till att öka kvaliteten i det praktiska beslutsfattandet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att förbudet mot bristande tillgänglighet i diskrimineringslagen inte kan verka ensamt. Det krävs att de aktörer som fattar beslut direkt och indirekt kring barn med funktionsnedsättningar också arbetar utifrån ett barnrättsperspektiv och med barnets bästa som utgångspunkt, för att höja kvaliteten på beslutsfattandet. Funktionsrättsperspektivet och barnrättsperspektivet måste verka hand i hand och barnets röst och kunskap om sin egen situation måste vara vägledande i arbetet för att hamna rätt i beslutsfattandet. **Börja därför med att fråga barnet vad det behöver – det är nyckeln till ett kvalitativt beslutsfattande.**

Det behövs också ett kunskapslyft hos yrkesverksamma kring diskrimineringslagen och barnkonventionen, något vi på Malmö mot Diskriminering har lång erfarenhet av att utbilda i och arbeta med i praktiken. Önskar ni ytterligare utbildning, vägledning eller rådgivning är ni alltid välkomna att kontakta oss.

Källhänvisningar

Rapporter, böcker och faktablad

Barnombudsmannen (2016). *Respekt. Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd*

Barnombudsmannen (2020). *Dom tror att dom vet bättre. Barnet som rättighetsbärare*

Funktionsrätt Sverige (2019). *Respekt för rättigheter – Rapport om hur Sverige lever upp till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2019*

Fransson, Susanne & Stüber, Eberhard (2015) *Diskrimineringslagen – En kommentar*. Stockholm, Norstedts Juridik AB

Lundin Karphammar, Marie (2019) *Implementering av barnkonventionen – med hjärta och hjärna*. Lund, Studentlitteratur AB

Barnombudsmannens faktablad om barnkonsekvensanalyser från www.barnombudsmannen.se

Lagar, konventioner och propositioner

Diskrimineringslag 2008:567

Funktionsrättskonventionen, www.guide.funktionsrattskonventionen.se

Barnkonventionen, www.unifec.se/barnkonventionen

Prop. 2015/16:135 *Ett övergripande ramverk för aktiva åtgärder i syfte att främja lika rättigheter och möjligheter*

Prop. 2016/17:188 *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken*

Prop. 2017/18:186 *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter*

Bilagor

Bilaga 1. Malmö mot Diskriminerings rutin för beredning och dokumentation av barnärenden

Detta underlag används tillsammans med dokumentet Malmö mot Diskriminerings ärendedokumentation i barnärenden.

Detta dokument är ett dokumentations- och handläggningsstöd för ärendehandläggning av barnärenden på Malmö mot Diskriminering. Detta dokument utgör utgångspunkten för vilka frågor som ska behandlas under handläggningen av ett barnärende. Enhetlig dokumentation underlättar utvärdering som kan synliggöra vad som har fungerat och vad som har fungerat mindre bra i ärendehandläggningen.

I alla barnärenden: barnets bästa och barnets rätt att bli hörd ska löpande dokumenteras och utvärderas.

Barnets bästa (art 3 BK) och barnets rätt att bli hörd (art 12 BK) är hörnstenar vid handläggningen av diskrimineringsärenden som rör barn. Det är av stor vikt att bedömningen av vad som utgör barnets bästa löpande utvärderas och dokumenteras, och att barnets egna åsikter framgår i ärendet.

Gör en barnkonsekvensanalys. Konkretisera aspekter som är relevanta för barnets bästa, och vikta dem i relation till varandra. Barnrättskommittén trycker på att rättigheten ska tillämpas korrekt och att förfarandet ska trygga rättsliga garantier.

I relation till barn som är mycket små och/eller har omfattande intellektuella funktionsnedsättningar kan följande aspekter särskilt beaktas, med inspiration från hur Barnrättsbyrån arbetar: Låt ärendehandläggningen ta längre tid. Ha som utgångspunkt att alla individer kan kommunicera på något sätt och ta in det som går. Var särskilt flexibel angående mötesplatsen, kanske är barnets hem den bästa platsen.

Det ska finnas ekonomiskt utrymme för att anlita tolk och för att göra

andra tillgänglighetsanpassningar, om behov finns hos det barn eller den ungdom som anmält diskriminering och/eller dess vårdnadshavare.

Att möta anmälaren inklusive barnets rätt att bli hörd

Till skillnad från barn och unga som har utsatts för kränkning i form av ett brott, t ex ringa misshandel, finns det i dagsläget ingen rätt till en särskilt utsedd juridisk företrädare för barn och unga när de utsätts för diskriminering, trots att diskriminering kan utgöra en mycket allvarlig kränkning av någons person. Syftet med dessa frågor till barn och unga vid anmälmöten är därför att utröna vad det finns för behov av stöd och hjälp för barn och unga med funktionsnedsättningar när de blivit utsatta för diskriminering.

Syftet med frågorna är också att sätta fokus på barnet vid mötena och involvera dem i processen. Inför möten och i processen ska vi ta hänsyn till barnets bästa i alla beslut som rör barn (art 3 Barnkonventionen) och göra en barnkonsekvensanalys utifrån det enskilda barnets/ den unges behov. Det är därför viktigt att barn och unga så snart som möjligt i processen ges möjlighet att uttrycka sin åsikt och att hänsyn tas till denna (art 12 Barnkonventionen).

Anmälmöten

Målet med ett anmälmöte är att följande frågor ska besvaras:

- Vad vill anmälaren uppnå i kontakten med MmD?
- Har barnet/den unga respektive vårdnadshavaren eller annan vuxen olika åsikter?
- Vilka potentiella lösningar ser anmälaren?
- Hur har barnet fått komma till tals och fått inflytande under handläggningen?
- Hur har intresseavvägningen utifrån barnets bästa sett ut, finns det intressekonflikter?

Inför mötet:

- Har jag frågat barnet var det vill ses? Om inte på ett formellt kontor så kanske hellre på ett fik eller på en promenad.

Under mötet:

Reflektera kring ett vänligt, inkluderande och förtroendeingivande

kroppsspråk i förhållande till barnet. Kan jag exempelvis möta barnet på barnets nivå, eller finns andra mer respektfulla sätt att tilltala och vända sig till barnet i den här situationen?

Ställ öppna frågor, låt barnet berätta fritt i så stor utsträckning som möjligt. Styr samtalet så att det i första hand är barnet som berättar och inte vårdnadshavaren.

Lyssnar jag aktivt på barnets berättelse och sammanfattar/bekräftar allteftersom vad jag uttolkat av berättelsen? Ger jag utrymme (exempelvis tysta pauser) för barnets berättelse att ta plats?

Om det är vårdnadshavaren som styr samtalet – ställer jag frågor till barnet så att barnet också kan komma till tals? Om barnet har svårt att komma till tals i vårdnadshavarens närvaro – är det lämpligt att tala ensam med barnet? (Bara aktuellt om detta inte skapar ångslan eller obehag hos barnet). Om situationen/vårdnadshavarens berättelse inbegriper ämnen som är olämpliga för barnet att höra – har jag markerat och sett till att barnet kan lämna rummet tills ämnet är avhandlat? (aktuell framförallt om det är vårdnadshavaren som blivit utsatt för diskriminering).

Om barnet är medveten om den diskriminerande händelsen/befinner sig i en utsatt situation – har jag förklarat och tydliggjort för barnet att det som hänt inte är tillåtet (även om barnet själv inte upplevde händelsen som jobbig)?

Det är en sak att som jurist eller vårdnadshavare sitta på ett möte och skarpt tala om för till exempel en rektor eller lärare att ett beteende inte är okej; en helt annan att vara det barn som ska fortsätta att gå i skolan. Barnet kanske drar sig för att berätta något som hen känner var fel, för att den inte vet vad som kommer hända nästa dag i skolan.

Således är det viktigt att ställa frågorna; Har jag förklarat för barnet att hen aldrig är jobbig eller besvärlig för att hen påtalar diskriminering? Har jag förklarat för barnet att vi inte gör några åtgärder utan att barnet vet om - och vill - att vi ska göra dessa? Och slutligen, har jag förklarat och tydliggjort för barnet vad jag kan och inte kan hjälpa till med i hens fall?

Utdrag från Malmö mot Diskriminerings ärendedokumentation

Se utförlig info till varje punkt i Bilaga 2. Barnärendet och dess beredning på Malmö mot Diskriminering

Ärendenr:

Diskrimineringsgrund/er:

Diskrimineringsform/er:

Barnets ålder:

Löpande dokumentation kring barnets bästa och barnets rätt att bli hörd:

Dokumentation av anmälmöte

Markera nedan om det är barnet eller vårdnadshavaren (vh) som pratar. Frågorna ska vara öppna och anpassas efter den unges individuella förutsättningar.

Datum:

Närvarande:

Frågor

- a) Vad har hänt? (låt i första hand barnet berätta fritt om situationen)
- b) Hur fick detta dig att må eller känna?
- c) Hur hade du velat att det skulle vara? (hur skulle du vilja bli bemött)
- d) Hur visste du att det som hände var fel? (t ex pratat om rättigheter och diskriminering i skolan, eller på annat sätt?)
- e) Vad gjorde du/vh för att få hjälp?

f) Vad hade du/vh behövt för hjälp när det här hände?

g) Hur kom ni i kontakt med Malmö mot Diskriminering?

h) Överväganden och överenskommelse om fortsatt handläggning (vad vill du/vh göra för att lösa det som har hänt)?

i) Det som du har varit med om händer många andra barn och unga. Vad tror du/vh att det beror på?

j) Om du var statsminister – vad hade du velat göra för att detta inte ska hända igen?

k) Har vårdnadshavaren något förslag till åtgärd som hade underlättat/förändrat för dem och andra?

Dokumentera potentiella handlingsmöjligheter

Dokumentera rättsligt ställningstagande

Bilaga 2. Rädda Barnens exempel på barnkonsekvensanalys

1. Vilka barn berörs?
2. Hur ska barnet/barnen ge sina åsikter i ärendet? Hur ska åsikterna vägas in i beslutet? (art 12)
3. Vilka övriga personer och aktörer ska bidra med information?
4. Vilka lagar, föreskrifter och riktlinjer behöver ni ta hänsyn till?
5. Vilken forskning, statistik och beprövad erfarenhet kan användas i beslutet?
6. Finns risker för diskriminering? (art 2) Hur undviker ni det?
7. Hur väger ni in barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling i beslutet? (art 6)
8. Vilka rättigheter förutom grundprinciperna berörs i ärendet?
9. Finns andra konventioner/rättsliga dokument om mänskliga rättigheter som påverkar?
10. Finns det olika handlingsalternativ för beslutet? Vilka?
11. Vilka intressekonflikter finns?
12. Vilka effekter kan de olika handlingsalternativen ge?
13. Vilka kompensatoriska åtgärder kan behövas om beslutet som tas går emot barnets bästa?
14. Hur ska ni återkoppla beslutet till det barn/de barn som berörs?

Malmö
mot
Diskriminering